

**ПОКЛОНИ И ОТКУПИ ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА
У БЕОГРАДУ: 2014–2019: ЛИЧНЕ ИСТОРИЈЕ –
ЗАЈЕДНИЧКО НАСЛЕЂЕ
– музеолошки предложак –**

Изложбени пројекат *Поклони и откупи Етнографског музеја и Београду: 2014–2019: личне историје – заједничко наслеђе* аутора кустоскиње Маше Перуничкић и кустоса Ивана Максимовића припреман је у условима ванредног стања због епидемије коронавируса, а због превентивних мера у летњем, постванредном периоду музејске делатности, отворен онлајн. Експозиција је била доступна у периоду од 18. августа до 5. новембра 2020. године, а како су сами аутори нагласили, одабран је мањи број предмета на основу којих је репрезентована њихова ауторска порука о целини од укупно хиљаду новонабављених музеалија у петогодишњем циклусу. Изложба је последња међу сукцесивно реализованим изложбеним пројектима исте тематике – од почетка новог миленијума до данас – на основу којих су циљне групе посетилаца добијале прилику да виде пресек откупне политике на основу које су ажурирани музејски фондови у заокруженим периодима. Поставка је била изложена на међуспрату (у простору који већ годинама није интегрисан у сталну поставку којој је првобитно припадао), те се може посматрати на основу целина насталих једноставним праћењем кракова ћириличног слова П, како у основи галерија изгледа. С обзиром на то да су се аутори определили за изложбени наратив уприличен путем микроцелина малтене везаних за сваки изложени предмет, прва мезоцелина у трећини простора који је покривао један од дужих кракова П, била је посвећена маскираним поворкама, дечјим играчкама, занатима и привређивању, народној и званичној побожности, потом личним предметима у огледалу, условно речено, родних паралела мушко–женско: рог за барут, мастионица (претпоставка припадности историјској личности Г. Магарашевићу, М. С.), луксузно тоалетно огледало. У централном простору галерије, кровном краку, били су изложени откупљени и поклоњени предмети текстилног покућства и музичких инструмената, док су, напоследку, други дужи крак попунили експонати народног и градског костима, галантерије, као и предмета за украшавање.

Чињеница да су аутори изложбе у сваком случају били условљени приливом, музеолошким и културним контекстом музејских предмета набављених у периоду који изложба обухвата, неспорно је утицала на то којим од материјализованих културних сведочанстава су у име Етнографског музеја аргументовали политику попуњавања фондова и унапређења стања у збир-

кама. У прилог томе треба рећи да су у каталогу изложбе као куриозитет навели како је, за разлику од претходног, у репрезентованом периоду највећи број пристиглих предмета документовао културу становања, привређивања и разоноде, а не културу одевања и украшавања. Каталог изложбе сачињавају текстови ауторског тима: *Поклони и откупи Етнографског музеја у периоду 2014–2019. године* Маше Перуничих и *Шта нам све значе предмети? Нове аквизиције Етнографског музеја у Београду као повод за истраживање веза између људи и ствари* Ивана Максимовића, потом каталошка обрада и „личне приче” о сваком од експоната, праћене илустрацијама доступним за одређене предмете. Та три елемента, рекао бих, који сачињавају интегралну поруку каталога и целокупног пројекта, добро се допуњавају и прегледно говоре о савременом приступу кустоског тима како да различитим циљним групама приближе политику аквизиције и њене последице на тренутну и будућу делатност Етнографског музеја. Препознавши значај наратива везаних за конкретан, као и шири културно-друштвени контекст у којем је предмет настао, потом набављен и коришћен од стране власника, аутори су нам пружили прилику да се упознамо са, како то колоквијално кажу музејски стручњаци, другом – у одређеном дискурсу значајнијом – страном инвентарног картона, у којем би требало да су, према доступним изворима, изложени подаци које музејски предмет интегришу у поље етнографске музеологије, проучавања и репрезентовања народне културе. Напослетку, добро аргументован и документован етнографски предмет у сваком случају може речито говорити о целокупној култури у којој је настао и био коришћен, а насупрот томе, читаве класе и колекције музеалија могу представљати искључиво „оплемењену” статистику.

Неспорна чињеница да било шта чиме се бавимо у животу одражава наш индивидуални став према окружењу још једном се показала у концепту на основу којег су аутори изложбе, Маша и Иван, своје образовање и искуство у музејском раду преточили у поруке пројекта. Правац у којем се огледа лични печат младих колега, аутора који неспорно свој свет граде у савременом окружењу, говори о томе да су препознали како мост између данас непостојећих традиционалних сеоских, па чак и градских заједница из времена прве половине двадесетог века, на првом месту граде осећања уткана у личне историје изложених предмета, а на основу којих се може читати друштвено време у којем су били направљени и коришћени. Наративи, легенде уз изложене музејске предмете указују на то да су они заправо значајан извор информација, не искључиво етнографски, у основи дводимензионалан податак. С друге стране, изложбени пројекти у начелу представљају синтетички изложене резултате једногласних одлука или компромиса у стручној размени аутора и дизајнера, а потом резултате ограничавајућих услова простора за излагање и мобилијара у својству скупних предуслова за настанак невербалних порука: визуелних, писаних, симболичких и других. У таквом контексту посматрано, основни наративи микро и мезоцелина представљају потку на којој су изграђени други слојеви значења.

Под претпоставком да се пројектни тим определио за „драматургију” динамичког смењивања у прожимању значења микроцелина, једно од могућих читања било би оно које говори у прилог назначавања одређених идентитетских елемената који су учитани у музејске предмете. Поново идући истим трагом слова П у основном наративу, следећим кругом читања могу се препознати неке од ознака приватног, јавног и, рекло би се, државно/националног идентитета и система вредности. Значењске целине на следећем нивоу читања порука из горепредочених, условно речено, наративних целина, у одређеном дискурсу назначавају одговоре на то каквим системом вредности су се руководили припадници традиционалних и градских заједница при обликовању одређених назнака у изградњи идентитета. Први дужи крак је у таквом светлу најдинамичнији, с дословно брзим променама у учитаним ознакама, које се притом огледају у смењивању јавног – путем маски, предмета обичајне праксе из домена обредних поворки, потом приватног у целинама из домена културе становања, привређивања и народне побожности, а затим преко дечјих игара у двојном својству васпитних образаца по којима су учене будуће улоге одраслих чланова заједнице и обављано прилагођавање најмлађих за њихов крајњи друштвено одговорни статус, до крајњег, родних улога очитаваних у културним контекстуализацијама личних предмета: културе украшавања, доколице, јавног деловања. Фронтална, средишња целина крвног крака слова П махом је испуњена предметима из домена текстилног покућства и музичких инструмената, уз примерке народне ношње. Таква организација наизглед понавља већ виђена садржинска решења, али, сагледана у некој врсти контрапоста, говори и о другим могућим читањима. Полазећи од истакнутог грба Краљевине Србије на ћилиму, преко синтагме *Енско и лирско*, једног од подналова у наративу одељка, па све до улоге и значаја гусларске традиције која је промовисана уписом на Унескову листу нематеријалног културног наслеђа човечанства, може се говорити о лако препознатљивој комуникацији одређеним назнакама идентитета. Последњи одељак, други дужи крак П, испуњен је различитим варијететима квалитетних, чак би се за неке од експоната рекло луксузних предмета који илуструју културу одевања и украшавања. У контексту идентитета као једног од паралелних токова значења, сви ти одевни предмети из оријенталног и средњоевропског културног круга говоре у прилог изградњи новог, за другу половину 19. и прву половину 20. века препознатљивог, пожељног модела урбанизације и европеизације.

Напослетку, од краја према почетку, неизоставно треба говорити о још једном нивоу могућег препознавања одређених порука изложбене поставке. Претпоставка је да би основни ниво, наративни, требало да буде приступачан за читања и тумачења како лаичке, тако и стручне публике, и то на основу визуелног препознавања основних информација предочених у тродимензионалном, предметном кључу, као и додатних појашњења у легендама уз предмете. Други би био резервисан за стручно око, које на основу метаинформација садржаних у образовању и искуству може да гради своја

читања и тумачења репрезентованог, о чему, између осталог, говори и то да се идентитетски контекст уочава у доброј покривености културног простора – између осталих, предмети из Далмације, Црне Горе, Шумадије, Источне Србије, Војводине, с Косова и Метохије и осталих предела Србије, потом историјског, путем повезивања са значајним личностима, рецимо – Милошем Обреновићем, бароном Фон Рајсвицем, Магарашевићем, а напоследку и статусног у огледалу оних који су предмете користили у живом окружењу и оних који су их данас поклонили музеју, па легенде говоре о београдском трговцу, професорки у пензији, запосленом у Савезној управи за контролу летења, вишем железничарском чиновнику и другима. Трећи ниво, међутим, требало би посветити искључиво спознаји и доживљају циљних група лаичких посетилаца, управо стога што су они ти који би требало да баштине и преносе кроз генерације етнографско културно наслеђе. Савремени приступ у *Поклонима и откупу...* управо стога отвара простор за полемику да ли ново у етнографској музеологији подразумева придруживање стандардном, традиционалном, или његово заокруживање и маргинализацију. На самом почетку треба поновити како инвентивни музеолошки приступ обасјавањем личних прича о експонатима у сваком случају отвара прозоре према будућим тумачењима и синтетичком методу у препознавању заједничких културних топоса предмета или група предмета. У исто време, чињеница је да музејска етнографија неминовно треба да буде окренута томе да и данас говори о некадашњој, мање или више широко заснованој, употреби етнографских музеалија у пољу великих група припадника народне културе. У таквом светлу посматрано, један од параметара изложбене статистике говори о томе да одређени део изложених предмета репрезентује културни круг средњих и виших слојева превасходно градских средина. Следећи од параметара огледа се у томе што је – према квалитету и процентуалним размерама у репрезентовању културних контекстуализација изложених експоната – изложбени наратив показао да и поред свега опстају стандардна, а притом неписана преимућства при одлукама о музеализацији сведочанстава о различитим феноменима и садржајима из домена културе одевања и украшавања. Такав приступ показује како и до данас та област представља неку врсту стручне и естетске, рекао бих, интерактивне фасцинације између стручњака и оних којима су њихова тумачења културе намењена. Последњи од параметара дотиче се улоге и значаја постављања етнографске музеологије у историјски контекст путем личних прича насталих превасходно као последице различитих друштвених превирања, које се притом не могу у потпуности сагледати као животни образац припадника народне културе. Због свега тога полемично је у којој мери наративи о предметима превасходно представљају самостално заокружене целине које, за лаичке циљне групе баштиника културе, не могу у довољној мери аргументовати шири антрополошко-музеолошки контекст без додатних, референтних информација и објашњења.

Представљена политика аквизиције Етнографског музеја у Београду последњих деценија представља огледало у којем стручно око може да препозна последице миграција насталих у ратовима током распада Југославије и процеса транзиције изазваних променом друштвеног система. У том главном току, у домену повезаном с делатношћу заштите покретних културних добара, нажалост, лично и породично наслеђе постало је у одређеном дискурсу роба за размену неопипљивог, а ипак постојећег друштвеног капитала. Такав процес у музејској делатности у крајњем се огледа у томе што је резултовао различитим облицима ретрадиционализације и њених последица. Напоследку, но не и најмање значајно, откупом на терену или поклонима насталим дијалогом кустоса и баштиника система вредности из времена у распону друге половине двадесетог века, иницирана је промена контекста аквизиције, по којој се, између осталог, препознају одређени смерови на путу ка напретку етнографске музеологије у институцији која 2021. године прославља дванаест деценија постојања. Изложбени пројекат *Поклони и откупи...* стога је могуће сагледавати с неколико страна – он према експографском кључу даје увид у музеализоване предмете из домена културе привређивања, становања, одевања, а потом и производе занатске, мануфактурне и индустријских технологија укључених у постојање традиционалне, народне културе, али исто тако предочава оку посетилаца да је једна од нужди аквизиције у репрезентованом периоду оличена у пракси откупа својеврсних породичних колекција које нису предвиђене за статус легата. Такође, из укупног аквизиционог фонда изложена су материјализована културна сведочанства која посредно указују на системе мишљења и вредновања насталих у оквирима народне побожности, обичајне праксе, извођачких уметности и практиковања друштвених церемонијала, а опет, тек у мањој мери, указују на такав културни контекст предмета који из перспективе културе привређивања могу бити сврстани у неки од домена Унесковог нематеријалног културног наслеђа. У сваком случају, експозиција је искључиво документ о једном дискурсу на протекло друштвено и музејско време, што нам омогућава да несметано премостимо бројне разлике у културној контекстуализацији и на одређеној се фреквенцији укључимо у живот некадашњих реалних људи и њихових судбина.

Др Марко Стојановић
Етнографски музеј у Београду

